

ERFGOED MEENEMEN IN HET WATERBEHEER: VAN LAST NAAR LUST

De geschiedenis van Nederland is onlosmakelijk verbonden met water. Waterbeheerders moeten daar bij het uitvoeren van hun werk meer rekening mee houden. Maar hoe doe je dat? En wat levert het op? Tijdens een speciale bijeenkomst over cultuurhistorie, archeologie en waterbeheer kwamen er tal van inspirerende voorbeelden op tafel. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en STOWA tekenden tijdens de dag een speciale overeenkomst om te zorgen dat erfgoed beter wordt meegenomen bij beekherstelprojecten.

Of het nu gaat om baggeren, het versterken van dijken of het herstellen van beken: waterbeheerders zijn behoorlijk vaak bezig in de (water)bodem. En juist in die bodem bevindt zich ongelooflijk veel materieel en immaterieel erfgoed. 'Onze fysieke geschiedenis hangt direct samen met de interventies die wij hebben gepleegd in het watersysteem. Daar kun je als waterbeheerder niet aan voorbij gaan,' aldus de Rijksadviseur voor Water & Landschap Eric Luiten tijdens deze dag. Dat beaamde Roelof Bleker, dijkgraaf van Waterschap Rivierenland. Volgens hem worden zaken als natuur, landschap en cultuurhistorie bij dijkversterkingsprojecten nu te vaak als projectrisico beschouwd, een voorwaarde die je moet afvinken. Bleker maakt van die voorwaarden graag kansen die je kunt benutten. Daarom zijn ze bij waterschap Rivierenland gestart met een speciale Dijk-Inspiratietafel waarin alle mogelijke aspecten van de dijk en het achterliggende land aan bod komen, ter voorbereiding van dijkversterkingsprojecten.

SCHOKLAND

Een mooi voorbeeld waar archeologie en waterbeheer samen komen is op het eiland Schokland, een voormalig eiland in de Zuiderzee, waar al 12 duizend jaar geleden mensen woonden. Het eiland wordt in 1859 in opdracht van de regering ontruimd vanwege het voortdurende gevaar van overstromingen. Schokland wordt in 1942, met de inpoldering van de Noordoostpolder, een eiland op het droge. Het eiland

bevat een rijk archeologisch bodemarchief, uiteenlopend van oude scheepswrakken tot plavuizen vloeren en benen voorwerpen. Dat archief wordt bedreigd door bodembewerking en te diepe ontwatering. Als archeologische resten droog val-

len, lost het namelijk in veel gevallen op en ben je het voorgoed kwijt. Probeer als waterschap dan maar eens een goed peilbesluit voor zo'n eiland te nemen. Volgens Erik Deiman van waterschap Zuiderzeeland ervoer het waterschap archeologie aanvankelijk eerder als last, dan als lust om mee te nemen bij de belangenafweging. Maar het heeft het waterschap en andere betrokken partijen uiteindelijk ook veel goede respons opgeleverd.

BAGGEREN

Ook bij baggeren komen waterschappen gewild of ongewild op het terrein van de archeologie. Zeker als je aan de slag gaat in een historische stad als Amsterdam. De Gemeente Amsterdam heeft zelfs een speciale verwachtingskaart voor de stedelijke waterbodem gemaakt, door het 'stapelen' van oude stadskaarten. En wat blijkt? Waar mensen ooit op de trekschuit stonden te wachten, vindt je enorm veel oude pijpenkopjes; waar ooit een pottenbakkerij stond, vindt je in de belendende gracht een schat aan potscherven, etc. Om te voorkomen dat erfgoed verdwijnt doet Waternet bij het baggeren onder meer proeven met een baggercomputer die de grijperarm van baggerboten aanstuurt. Hierdoor kan veel nauwkeuriger worden gebaggerd en vindt er minder bodemverstoring plaats. Ook is met datzelfde doel gewerkt met sonar om objecten op te sporen en gericht te verwijderen. Verder is men bezig met een vondstprotocol en gaan baggermachinisten op cursus om waardevolle bodemvondsten sneller en beter te herkennen.

BEEKHERSTEL

Tijdens de dag werd ook nadrukkelijk stil gestaan bij beekherstel, iets wat vooral plaatsvindt vanuit ecologische motieven. Maar op de hoge delen van beekdalen hebben vaak al heel vroeg mensen gewoond, omdat er in de beekdalen zelf veel (voedsel) te halen was. Rond doorwaadbare plekken in de beken (de voordenen) kwamen bovendien veel wegen samen met daarbij behorende activiteit. Vandaar dat waterschap Peel en Maasvallei bij de

Susan Lammers (RCE) en Joost Buntsma (STOWA) ondertekenen een samenwerkingsovereenkomst.

sanering en herinrichting van de Tungelroyse beek in Midden Limburg de nodige aandacht heeft besteed aan archeologie. Aanvankelijk niet geheel van harte, gaf Twan van Dijck van het waterschap toe: 'Het voelde alsof wij moesten betalen om andermans honger naar archeologie te stillen.' Maar het waterschap heeft bij het herstel uiteindelijk archeologie en cultuurhistorie wel gebruikt als belangrijke drager, inspiratiebron en 'draagvlakvergroter'. Met succes. Met enthousiaste hulp van omwonenden reconstrueerde men een oude Romeinse brug over de beek. In de beek zelf werd een oude vluchtschanz, waar Middeleeuwen hun toevlucht in zochten bij onraad, in ere hersteld. Een voorgenomen hermeandering werd verlegd om een archeologische vindplaats van edelhertskelleten niet te verstoren.

SAMENWERKINGSOVEREENKOMST

Ondanks alle mooie verhalen over archeologie en cultuurhistorie, bleek tijdens de dag dat de zorg voor het erfgoed nog niet echt verankerd is in de structuur van het waterschap. Het is vooral liefdewerk en liefhebberij van individuen. Dat beeld werd bevestigd door enkele aanwezigen in de zaal, die aangaven dat hun waterschap erfgoed nu vooral als een bijkomend probleem ervaart, naast de grote opgaven die men op het gebied van klimaat, wateroverlast en waterkwaliteit al heeft. Dat is volgens Bas van der Wal van STOWA precies de reden dat STOWA en RCE een samenwerkingsovereenkomst hebben gesloten om dat belang nu structureel proberen binnen te brengen bij de waterschappen. In dat licht zal er onder meer een handboek worden uitgebracht over archeologie, cultuurhistorie en beekherstel. Van der Wal hamerde

erop dat waterbeheerders en archeologen oog moeten hebben voor elkaars taken en verantwoordelijkheden. Niet tegen elkaar strijden, maar samen optrekken was het devies. Want als er één ding overduidelijk naar voren kwam deze dag, was het dat erfgoed een prachtig instrument is om beekherstelprojecten meer draagvlak, inspiratie en energie te geven.

ECOLOGISCHE SLEUTELFACTOREN VOOR STROMENDE WATEREN

STOWA heeft een rapport uitgebracht waarin de ecologische sleutelfactoren voor stromende wateren worden benoemd. Het gaat om negen sleutelfactoren op het snijvlak van stressoren ('pressures' of menselijke drukken) en milieufactoren. De tiende en laatste sleutelfactor heeft betrekking op de omgeving. Er bestaan al sleutelfactoren voor stilstaande wateren.

De sleutelfactoren voor stromende wateren zijn:

1. afvoerdynamiek
2. grondwater
3. connectiviteit
4. belasting
5. toxiciteit
6. natte doorsnede
7. bufferzone
8. waterplanten
9. stagnatie
10. context

Met deze sleutelfactoren worden uiteenlopende aspecten van het functioneren van het watersysteem beschreven. Sommige sleutelfactoren zijn belangrijker dan andere. Bij het nemen van maatregelen en het bepalen van de effectiviteit van maatregelen is deze hiërarchie tussen de sleutelfactoren dan ook van groot belang. De verdere inhoudelijke uitwerking van de sleutelfactoren vindt de komende twee jaar plaats. Het rapport is te vinden op stowa.nl | Bibliotheek | 2015-W-06. Op www.watermozaiek.nl leest u meer over de sleutelfactoren.

Afvoerdynamiek

Natte doorsnede

Grondwater

Bufferzone

Connectiviteit

Waterplanten

Belasting

Stagnatie

Toxiciteit

Context